

A Gyeróffyék és Kolozsvár. Egy 16. századi malomper

<https://erdelyikronika.net/2018/08/25/a-gyeroffyek-es-kolozsvar-egy-16-szazadi-malomper>

Szerző: Bartha Zoltán

Kolozsvár város levéltárában őrzött jegyzőkönyvek alapján [1] a malomper kiváltó konfliktus 1576 telén kezdődött. Egy ezen év május 13-án bejegyzett tanúmeghallgatásról készített jegyzőkönyvből értesülünk a konfliktust elidéző okról: Ferenczi Antal kolozsvári főbíró és Iwreg Antal királybíró [2] kérésére a városi hatóság tisztviselői kimentek Szamosfalvára, Gyeróffy Gáspár házához, felszólítván, hogy tegyen eleget a fejedelem parancsának, melyben megtiltja, hogy Szamosra gátat építsen, mivel az a város területe. Azonban Gyeróffy a gátépítésről nem mondott le, mivel azt a saját, apja által szerzett birtokára szándékozta építeni. A gát vizét egy malom meghajtására kívánta felhasználni, mivel a nevezett helyen korábban is malom állt.

De ki is volt Gyeróffy Gáspár? A Gyeróffy család, melybe Gyeróffy Gáspár is tartozott, a Mikola nemzetség tagjaként a már jelentős vagyonra és befolyásra szert tett Kemény és Mikola, valamint a kisenemesi szinten megrekedt Radó és Kabos családokkal állt rokonságban. A nemzetséget alkotó családok a 14. század elején önállósodtak, ekkortól beszélhetünk a Gyeróffy családról is, mely csakhamar két főágra szakadt: a szamosfalvi és vásárhelyi ágakra. Ezen utóbbi ág a 14. század folyamán újabb ágakra bomlott fel, amelyek egy-egy, a család által birtokolt település nevét vették fel előnévként. Így alakult ki előbb az Inaktelki, a Kiskapusi, majd a 15. század végén a Zutori mellékág.

A Szamosfalvi ág tagjai már a 14. század elejétől a helyi és a vármegyei politikai élet hangadóivá váltak, az 1437-es jobbáglázadás vezetőivel augusztus 6-án megkötött kolozsmonostori egyezség aláírói között találjuk őket. Ez nem meglepő, hiszen a lázadás a birtokaikat is érintette, így érdekeltté váltak a lázadás mielőbbi rendezésében. A Vásárhelyi ág a 15. század elejétől kezd egyre aktívabb közéleti szerepet játszani, ám fontosabb tisztségeket majd csak az 1467-es erdélyi nemesség lázadásának leverése után kapnak. A felkelés során a Gyeróffyék mellett a Mikola nemzetséget alkotó többi család is megmaradt a király hűségén. Ennek köszönhetően ezek a családok megindulnak azon a felemelkedési úton, amelyen eljutnak oda, hogy a megváltozott keretek között, az Erdélyi Fejedelemségben fontos tisztségeket töltsenek be.

Gyeróffy Gáspár nevével 1521-ben találkozunk először. Apja, Gyeróffy Szalatiel halálakor valószínűleg még kiskorú, mivel anyja, Szilvási Ambrus leánya, Ilona, aki korábban Szilvási Chezliczki Mátyás felesége volt, az ő és testvére nevében köti meg az egyezségeket a kiskapusi

és szamosfalvi rokonsággal. Hasonló a helyzet 1530-ban is, amikor ugyancsak anyja képviseli egy családon belüli osztozkodás során.[\[3\]](#)

Mikor 1554. május 18-án ismét felbukkan, már mint vajdai ember vesz részt Kendy Ferenc és Dobó István erdélyi vajdák parancsából egy birtokba iktatási eljárásban.[\[4\]](#) 1568. augusztus 13-án, egy birtokbaiktatás során szentkirályi jobbágya is megjelent.[\[5\]](#) 1577. március 14-én készített birtokbaiktatási jelentésben találkozunk újra a nevével.[\[6\]](#) Az oklevél szerint a beiktatáson tanúként részt vettek Gyerőffy Gáspár szentkirályi (Torda vármegye) jobbágysai is. 1577. október 25-én újra vajdai emberként vesz részt többedmagával Báthory Kristóf erdélyi vajda parancsából egy birtokbaiktatáson.[\[7\]](#) Ebben az oklevélben már a Szamosfalvi előnevet viseli. De mivel a korban az oklevelek szerint a Gáspár nevet rajta kívül más senki nem viselte a családban, nyugodtan kijelenthetjük, hogy egy és ugyanaz a személy a korábban Vásárhelyi előnévvel említett Gyerőffy Gáspárral. Továbbá ha figyelembe vesszük azt is, hogy még gyermekkorában megkapta Szamosfalva egyes részeit, már érthetővé válik, hogyan kerülhetett konfliktusba Kolozsvár városával.

A város természetesen nem törődött bele Gyerőffy válaszába, és 1577. január 9-én egy tiltakozó levelet küld a fejedelemnek, mivel a felépített malom gátja Kolozsvár határára is kiterjedt.[\[8\]](#) Válaszként a fejedelem Szucsági Tomay Jánost és Demetert küldi ki, akik az azon év február 2-án megírt jegyzőkönyv szerint tudósították az uralkodót a fejleményekről. Eszerint a Gyerőffy Gáspár által a Szamosra épített malom gátja a kemény télben elzárta a víz útját. A zajló jég miatt a víz elöntötte a város majorjait, majd a kemény hideg miatt minden megfagyott. A jegyzőkönyv tartalmaz egy február 5-én lejegyzett jelentést is, amelyet Szucsági Thomori Demeter és Baczky Mátyás készített Filstich Lőrinc városi bíró, valamint a tanács kérésére. Eszerint a kiöntött víz elöntötte a földeket és a szőlősöket is.[\[9\]](#) Sajnos a másik fél álláspontját nem ismerjük, 1577. április 4-én a városi jegyzőkönyvbe szükséztlenül csak ennyit írtak be: „Gyerőffy Gáspár által Szamosfalván, a Kolozsvár városa kárára épített malma dolgában tett bejelentése”.[\[10\]](#)

A per több éves hallgatás után 1582-ben folytatódott. Ez év március 8-án a jegyzőkönyvbe a következőt jegyezték be: „Gyerőffy Gáspár és Kolozsvár városa között, a Gyerőffy Gáspár szamosfalvi malma iránt való fellebbezés.” A következő bejegyzés egy Gyerőffy Gáspár számára készült hivatalos beszámoló, „melynél fogva a Kolozsvár városa lakosai azért, hogy a szamosfalvi malom gátját levágták, 8-ad napra a fejedelem elejébe beidéztetnek”.[\[11\]](#) A beszámolóban található adatok, valamint az itt leírt szinte komikus esetek miatt érdemes teljes egészében idézni ezt.[\[12\]](#)

„Szolgálatunkat ajánljuk nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak. Hívott minket nagyságod parancsolatjával a vitézlő Szamosfalvi Gyerőffy Gáspár Szent Bertalan napja előtti vasárnap. Mi elmentünk Kolozsvárra és az ő malma gátjának elvágásáért a tavalyi bírakat a nagyságod

levele tartása szerint nagyságod eleibe intéztük őket. Mi azért engedelmesek lévén nagyságodnak, elmentünk Kolozsvárra a megírt napon. Wolphard Istvánt személy szerint a piacon találtuk, nagyságod elébe idéztük a Gyeróffy Gáspár malma gátjának elvágattatása miatt. A gátnak egyik része szamosfalvi földön fekszik, másik része pedig a kolozsvári határban van. Ő azt felelte, hogy ott sem volt az átvágásnál, de mindazonáltal egyetért a várossal. Azután elmentünk a tanácsházhoz, és Ferenczi Antalt, ki akkor királybíró volt és most is az,[\[13\]](#) személy szerint a tanácsháznál találtuk Szorby Mihály, Berzente Mihály, Bonchiday Gergely, Herczeg Gáspár, Ember János, Eotwes Ferenc, Thymar Gergely társaságában. Őket is nagyságod elejébe idéztük a nagyságod levele által. Azután Thymár Mihály házához mentünk és őt is nyolcad napra megidéztük. Ő azt a választ adta, hogy tiszteli-becsüli a kegyelmes uram levelét, de ím, látják, milyen beteg vagyok, hogy ha elfordítanak, elfordulok, csak Isten markában vagyok. Ott sem voltam mikor elvágták a gátat, de azzal mindenki egyet értett. Azután elmentünk Barát Péter házához és a felesége tudtára adtuk, de ő azt felelte, hogy a férje az országban van. De ha addig hazajön, akkor megmondja neki. Pulaker Istvánt sem találtuk otthon csak a feleségének szoltunk. Hasonlóképpen Kolozsvári Bálintot sem találtuk a házánál, így a feleségének szoltunk, mondja meg az urának, hogy Gyeróffy Gáspár miáltalunk a malom gátjának elvágásáért nyolcad napra nagyságod elé hívatja. Ezután a bíróhoz vittük nagyságod parancsát, aki épp vásárba indult. Harmad napra megküldte a választ, mely szerint a város megjelenik a törvény előtt. Isten tartsa meg nagyságodat minden javaival. Ezt mi írtuk nagyságodnak, a mi hitünk szerint. E levél kelt Györgyfalván, a feljebb megírt nap után való pénteken, tudni illik Szent Bertalan napján. 1582. Címzés: Domino, Domino, Ilustrissimo principi Sigismundo Bathori de Somlio.” Ennyi a levél.

Sajnos nem tudjuk, hogyan zajlott le a tárgyalás, és az sem, hogy ott milyen ítélet született. A jegyzőkönyv utolsó bejegyzése, amelyet 1583. augusztus 23-án jegyeztek le, sejteti, hogy a fejedelem Gyeróffy Gáspárnak adott igazat: „A Gyeróffy Gáspár részére készült kimutatás, mely készült Kolozsvár városa ellen, az ő szamosfalvi malma gátjának elvágása dolgában és egy eskető levél, mely ugyanazon gát és malom dolgában lett törvényes párja.” Az a tény, hogy Szamosfalván a későbbiekben is volt a Gyeróffyeknek malmuk, valószínűvé teszi, hogy Kolozsvár kénytelen volt visszaépíteni a gátat és megengedni a malom további működését, még akkor is, ha a gát egyik vége érintette a város határát. Egy 1584. december 14-én kiadott oklevél[\[14\]](#) Gyeróffy Gáspárt már néhainak mondja, tehát szinte közvetlenül a per befejezte után meghalt. Fia, Gyeróffy Farkas felmondja a még az apja és rokonai között létrejött családon belüli birtokmegosztási egyezményt. Leánya, Borbála, Swalith vagy másként Horváth Miklós felesége lesz.[\[15\]](#)

Ha a 16. század végén a Gyerőffy család még mint vármegyei nemes perli a várost, később ők is városi ingatlant szereznek meg, amelyet majd csak a 18. század közepén, a család kihalta után adnak el az örökösök. De ez egy másik történet.

Jegyzetek

- [1] Kolozsvár város levéltára, a Román Állami Levéltár kolozsvári részlegében, 14. számú fondjegyzék, 295-ös mikrofilm tekercs, Faszcoláris iratok.
- [2] 1576-ban a kolozsvári királybíró Herczog Antal volt a száz polgárság részéről. A jegyzőkönyvírók az Iwrwe (Öreg) nevet valószínűleg azért használják, mivel ekkor a fia is tanácsstag volt, így próbálva megkülönböztetni a két Herczogot. Feltehetőleg a városban is így nevezték a két személyt ebben az időben.
- [3] U. o.
- [4] *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei, 1289-1556, I-II. kötet.* Kivonatokban közléteszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990. II. kötet, 5308 sz.
- [5] *Az erdélyi fejedelmek Királyi Könyvei I. 1569-1581.* Erdélyi Történelmi Adatok, VII. 1-2. Szerkeszti Jakó Zsigmond, mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Fejér Tamás, Rácz Etelka és Szász Anikó. Kolozsvár, az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása, 2005. A továbbiakban: EFKK I. János Zsigmond Királyi Könyve, 64 sz.
- [6] EFKK I. Báthory Zsigmond Királyi Könyve, 92 sz.
- [7] EKJK 243 sz.
- [8] U. o.
- [9] U. o.
- [10] U. o.
- [11] U. o.
- [12] A közölt szöveg a mai helyesírási szabályok betartásával lett átírva.
- [13] A levélírók itt tévednek, ugyanis Ferenczi Antal az előző években (1574, 1576, 1578) csak főbírói tisztséget töltött be, ahogy 1582-ben is főbíró volt. A királybíró ebben az évben Hertel Greger volt a szász nemzet részéről. Wolphard István mint főbíró és Ferenczi Antal mint királybíró 1581-ben állt a város élén.

[\[14\]](#) *A Kolozsmonostori konvent fejedelemségkori jegyzőkönyvei, I. 1326-1590.* Mutatókkal és jegyzetekkel közléteszi Bogdándi Zsolt. Erdélyi Történelmi Adatok, X.1. Az Erdélyi Múzeum Egyesület kiadása. Kolozsvár, 2018. 468 sz.

[\[15\]](#) U. o. 624 sz.